Communication and Argumentation in the Public Sphere **ISSN 1843 - 7893**
(2007) Year I Issue 3
Galati University Press
Editors: Anca Gâță & Adela Drăgan
Proceedings of the Conference *Public Space* vs *Private Space*, THIRD VOLUME
April 12th-14th, 2007 – "Dunărea de Jos" University, Galați Romania
pp. 440-442

Doina Marta BEJAN
Semantica cuvântului patrie *şi evoluţia mentalităţilor*

Universitatea "Dunărea de Jos" Galați, ROMÂNIA
lidiaorloschi@yahoo.com

Ideea de patrie îşi are obârşiile în cugetarea Antichității, căreia îi datorăm maxime cu valoare pragmatică valabile şi astăzi, dar un efort sistematic – doctrinar şi teoretic – de analiză a conceptului se conturează pe plan european abia în secolul al XVIII-lea, comportând transformări până în zilele noastre în funcție de locul acestei idei în sistemul de norme etice ale umanității.

Franța a deschis drumul acestor discuții, conceptualizând o experiență pe care a avut şansa să o trăiască mai devreme decât alte națiuni de pe continent, prin afirmarea timpurie a modelului național. La Bruyere punea în legătură, la sfârşitul secolului al XVII-lea, ideea de patrie cu ideea de libertate, convins fiind că regimurile despotice sunt incompatibile cu adevăratul patriotism, care era substituit cu interesul pentru gloria şi slujirea suveranului. În prima jumătate a secolului al XVIII-lea sensul ideii a evoluat cu referiri din ce în ce mai insistente la pământul oamenilor liberi şi fericiți, iar termenii derivați patriot, patriotism desemnau dragostea pentru locul natal şi libertate. La mijlocul secolului controversa dintre Voltaire şi Rousseau a atras şi mai mult atenția cu privire la definira conceptului în cauză. Pentru Voltaire patria nu era țara natală, ci locul unde se trăieşte bine (Patria est ubicumque est bene); ideea era dezvoltată ca atare în articolul *patrie* din *Dicționarul filosofic* (1764) şi ea a revenit frecvent în scrierile savantului.Dintre reacțiile provocate de opinia sa, cea mai promptă a fost aceea a lui Jean-Jaques Rousseau, pentru care patria era țara natală , indiferent de natura bună sau rea a regimului ce o guverna. El critica astfel pe cosmopoliții care, justificându-şi dragostea pentru patrie prin dragostea pentru genul uman, „se laudă că iubesc lumea întragă pentru a avea dreptul să nu iubească pe nimeni" (*Contractul social*).

Odată cu revolutia din 1789, ideea de patrie s-a separat de persoana regelui – monarh absolut-şi s-a afirmat sensul național al ideii de patrie; după anul dramatic 1792, când statele contrarevoluționare s-au coalizat să înăbuşe mişcarea democratică, „patria"franceză şi-a regândit hotarele care erau ale națiunii, aşa cum răsună acest ideal în versurile Marseillezei; s-a spus că Revoluția ar fi materializat patriotismul: pe de o parte, deveniți proprietari, țăranii au ajuns la iubirea de patrie prin confundarea ataşamentului pentru petecul de pământ avut în posesie, cu devoțiunea pentru țara lor; pe de altă parte, emigrația, ostilă politicește republicii, a dus în regretele şi amintirile ei ataşamentul față de pământul de care ei erau deposedați."Într-o Europă sensibilă la exemplul Franței, asemenea idei s-au bucurat de o largă audiență, cu atât mai legitimă în țările în care statul național constituia încă un pios deziderat." (Şt. Lemny, 1986:20).

În Italia, cultivarea patriotismului național a fost împiedicată de împărțirea ei în numeroase state, în care s-au văzut tot atâtea "patrii", de supremația spirituală a bisericii papale, ce preconiza un model de ecumenism şi de ideologiile cosmopolite, care considerau că toți oamenii sunt compatrioți. Supremația direcției cosmopolite a fost zdruncinată la sfârşitul secolului al XVIII-lea când odată cu mişcarea Risorgimentului se intensifică interesul pentru ideea de patrie; iluminiştii italieni

BDD-A25331 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:56:46 UTC)

conturează o viziune proprie despre patrie, determinată de condiţiile istorice specifice: pentru ei patriotismul evolua simultan cu o direcţie cosmopolită care exprima poziţia particulară ce se atribuia Italiei, în virtutea căreia aceasta era concepută ca fiind complementară tuturor celorlalte ţări, în calitate de producătoare de frumuseţe şi de cultură pentru întreaga Europă. "Cosmopolitismul respectiv trebuie apoi înţeles în accepţiunea specifică veacului al XVIII-lea ce avea la bază descoperirea lumii prin călătorii şi credinţa în raţiunea universală, la care s-a adăugat receptivitatea la modelele străine - la cel francez îneosebi- ca un factor stimulativ chiar în sensul cultivării dragostei de ţară." (Lemny 1986: 21)

În spaţiul german, de asemenea fărâmiţat teritorial, definirea patriei a cunoscut alte caracteristici date de ambianţa culturală germană. Primele concepţii sistematice despre patrie au apărut în afara hotarelor propriu-zise ale statelor germane, în zona confederaţiei elveţiene şi poartă semnătura lui Iselin din Basel (*Philosophische und patriotische Träume eines Menschenfremdes, 1755)* şi a lui Iohan Georg Zimmermann (*Vom Nationalstolze,* Zürich, 1758). După războiul de şapte ani (1756-1763), discuţia cu privire la patrie şi patriotism s-a extins pe teritoriul Imperiului german, scrierea lui Frederich Karl Moser (*From deutschen Nationalgeist, 1765)* acordând preţuire factorului pedagogic şi convingerii că soluţia salvatoare pentru Germania, măcinată de tendinţe separatiste, nu putea să vină decât dintr-un model de educaţie, ceea ce constituia un afront deschis la adresa militarismului prusac. Impactul scrierii lui Moser a fost imens, atât prin adeziunile rapide, cât şi prin replicile pe care ea le-a provocat, dezvăluind duplicitatea felului de a gândi ideea de patrie sub presiunea cenzurii monarhice şi a opiniei publice germane. Însuşi regele Frederic II îşi exprimase gândurile despre acest subiect în faimoasele *Scrisori despre dragostea patriei* (1779). Cu aceste achiziţii despre ideea de patrie în cultura germană în momentul războaielor napoleoniene, Herder şi Fichte (ultimul în *Dialoguri despre patriotism,* 1806-1807) au îndrumat-o spre valenţele naţionale oglindite în limbă şi în tradiţiile populare.

Discuţia despre patriotism în lumea germană a cunoscut un alt punct de reper în Imperiul habsburgic prin iluminismul cel mai tânăr, iosefinismul, care cultiva devoţiunea faţă de monarhie, şi prin cea mai competentă personalitate a sa:Sonnenfels (*Űber die Liebe des Vaterlandes* , Viena, 1771).Lucrarea cuprindea pilde din antichitate pentru cultivarea patriotismului, precum şi enumerarea condiţiilor în care era posibilă manifestarea acestuia.Directiva patriotica ilustrata de Sonnenfels era străbătută de idealul iluminismului iosefinist de a sluji cauza poporului împotriva claselor privilegiate , consolidând astfel bazele interne ale monarhiei şi recomandând un nou cod etic în cuprinsul imperiului. "O dezbatere în acest sens a avut loc la Academia terezianǎ sub conducerea contelui Anton Apponyi (august 1771), când Maria Tereza era asigurată de credinţa patriotică a supuşilor. Manualele şcolare, presa şi societăţie au difuzat mai departe mesajul, asigurându-i un loc la nivelul opiniei publice din Imperiu." (Lemny, 1986: 24)

Şi în spaţiul cultural spaniol, specificul zonei a împiedicat identificarea patriei cu o unitate teritorială sau cu una juridică, cultivându-se patriotismul castilian, aragonez sau catalan, fiecare dintre acestea întemeiat pe nostalgia realităţilor din evul mediu şi pe critica statului modern, creator ,prin tiranie, a patriei spaniole: trinitatea veche „religie-rege-patrie" a fost înlocuită de liberalii spanioli la începutul secolului al XIX-lea cu lupta pentru crearea patriei spaniole care să asigure libertăţi şi legi drepte.

Contribuţii la definirea ideii de patrie se întâlnesc şi în lucrările englezului Bolingbroke (*The King Patriot*, 1730, şi *On the Spirit of Patriotism*, 1735) în care se

BDD-A25331 © 2007 Galaţi University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:56:46 UTC)

conturează imaginea regelui filosof ale cărui eforturi urmăreau fericirea poporului, temă pe care Henri Fielding avea s-o reia în *The True Patriot,* 1745.

În zona estică a continentului, preocupările pentru definirea ideii de patrie s-au conjugat cu afirmarea națională .În cultura şi gândirea politică românească prima atestare a termenului patrie apare în secolul al XVII-lea, în prefața la *Psaltirea slavonă* de la Govora (1637), pentru ca, treptat, în secolul următor, frecvența lui să sporească.Evoluția noului termen a fost urmărită de Şt. Lemny în prefețele cărților româneşti din *Bibliografia românească veche,* considerând că „ele reprezintă o formă de comunicare ce s-a bucurat de relativă continuitate în cultura noastră din evul mediu până în pragul epocii moderne" (op. cit., 62). Se observă evoluția lentă, relativ ascendentă a trmenului de-a lungul întregului veac al XVIII-lea, până la fixarea sa definitivă în sistemul de comunicare.Evoluția conținutului său se distinge prin raportarea la termenii *norod, popor, obşte, țară, moşie, neam şi națiune*; mai ales ideea de *neam* a fost preferată pentru invocarea entității geopolitice şi culturale româneşti, echivalând în bună parte *patria* .Mai târziu ,pentru deplina modernizare a conceptului de patrie, termenul a fost însoțit de acela de *nație* („Folosul neamului şi al patriei", "folosul patriei şi al nației"). Termenul *patrie* va cunoaşte însă o întrebuințare notabilă abia în intervalul1821-1848, odată cu afirmarea generației de revoluționari mai ataşați de valorile modernității şi cu tendința de privilegiere, în plan lingvistic, a termenilor de origine romanică. Spre mjlocul secolului al XIX-lea ideea în cauză a căpătat consistență, mulțumită evocărilor patriotice specifice romantismului. „România" iubită a lui N. Bălcescu, „patria comună" a lui V. Alecsandri, „marele total al patriei" lui C. Negri, paginile memorabile ale lui Al. Russo şi M. Eminescu, au dat sentimentului cea mai aleasă expresie artistică, o expresie cu putere de seducție asupra spiritului public. În acelaşi veac a apărut o şi frazeologie patriotardă, justificând preocuparea metodologică actuală de a stabili limitele între retorică şi sinceritatea sentimentului exprimat.

În zilele noastre, într-o lume supusă globalizării, patria devine o noțiune relativă şi în continuă schimbare: nivelarea rapidă a aspectului local tradițional prin instaurarea unui model global de organizare, acceptat şi impus prin argumente de ordin economic va avea un efect imprevizibil asupra unuei idei care a fost determinantă în ultimele două-trei secole în evoluția societății din Europa.

Bibliografie

DUȚU, A. 1978. *Cultura română şi civilizația europeană modernă*. Bucureşti: Editura Meridiane.

HANTA, A. 1976. *Ideea de patrie în literatura română*. Bucureşti: Editura Univers.

LEMNY, Ş. 1986. *Originea şi cristalizarea ideii de patrie în cultura română*. Bucureşti: Editura Meridiane.

*** *Trésor de la Langue Française informatisé*, www://atilf.atilf.fr

BDD-A25331 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:56:46 UTC)